

UČITELJSKI TOVARIŠ

Glasilo jugoslovanskega učiteljstva

Vse spise, v oceno poslane knjige itd. je pošiljati samo na naslov:

**Uredništvo Učiteljskega Tovariša
v Ljubljani, Frančiškanska ul. 6.**

Rokopisov ne vračamo.

Vse pošiljatve je pošiljati franko.

Učiteljski Tovariš izhaja vsako sredo pop. Ako je ta dan praznik, izide list dan pozneje.
Vse leto velja . . . 30— K
pol leta 15— "
četrt leta 7-50 "
posamezna številka po 60 vin.

Za reklamne notice, pojasnila, poslana, razpise služb je plačati po 60 vin. za vsako petit-vrsto. Priloge stanejo poleg poštne še 45 K.

Telefon uredništva
štev. 312.

Za oznanila je plačati od enostolpne petit-vrste, če se tiska enkrat . . . 90 vin.
" " " dvakrat . . . 80 "
" " " trikrat . . . 50 "
za nadaljnja uvrščenja od petit-vrste po 40 vin.
Oznanila sprejema Učiteljska tiskarna.

Članstvo Zaveze jugoslovanskega učiteljstva ima s članarino tudi že plačano naročnino, torej ni treba članstvu naročnine posebe plačevati.

Naročnino, reklamacije, t.j. vse administrativne stvari, je pošiljati samo na naslov:

**Upravništvo Učiteljsk. Tovariša
v Ljubljani, Mestni trg št. 17/III.**

Poštni čekovni urad št. 11.197.

Reklamacije so proste poštne.

60

E. GANGL:

Uvod v novo poglavje.

Tisti čas, ko je Andrej Praprotnik ustanavljal „Učit. Tovariša“, je bilo le skromno število onih, ki so se zvesto in vdano zbirali ob njem. Časi so bili težki. Materialno je bilo učiteljstvo potisnjeno na stopnjo popolne odvisnosti, moralno ni imelo nikjer zaslombe. Usoda sama mu je zbudila vero v lastno moč. Praprotnik zasluži, da ga zgodovina naših bojev in naporov stalno imenuje na prvem mestu: dal nam je zgled stanovsko zavednega delavca, ki je dajal pravec svoji bližnji okolici, ki je kazal pot nam — dedičem svoje zapuščine — in ki kaže smer naši mlajši generaciji, samozavestno stopajoči na naša mesta.

Eno in edino sredstvo je veljalo v preteklosti, velja v sedanosti in ostane v veljavi v bodočnosti: delo!

Danes, ko praznuje naš list svojo šestdesetletno rojstno slavo, je narastel krog njegovih sotrudnikov in odjemalcev tako, da so ob našem glasilu zbrani domalega vsi, ki jim je samostojnost in neodvisnost stanu ideal in ki so prešinjeni z resnim stremljenjem, da se čimprej zlije vse učiteljstvo naše države v enotno in veliko celoto.

Med začetkom in današnjim dnem — koliko truda! Naj ne ponavljam tega, kar je v današnjem listu dovolj jasno in izčrpno opisano! Poudariti pa je treba dejstvo, da je v „Učiteljskem Tovarišu“ nagromadenega toliko duševnega dela, kolikor ga ne more pokazati noben drugi stan in kolikor bi ga ne proizvedel niti naš stan, ako bi ga tudi v najbridkejših časih in v najobupnejših razmerah ne vznášala vzornost umevanja poklicnih nalog, ki interese nraavnih moči naroda postavljajo pred lastne dobrine!

Uspehi tega dela bi bili brez dvoma večji in bogatejši, ako bi v ustvarjajoče moči slovenskega učiteljstva malone brez prestanka ne treskale strele političkih strasti in strankarskih namenov. Nikomur, ki je med Slovenci javno deloval, ne moremo oporekati, da bi ne spoznaval in ne uvideval važnosti šolstva in našega stanu. Saj je vendar šola ogenj, ki iz sirove prirode oblikuje umetniška dela, in učiteljski stan je tisti kovač v narodni prislovcu, ki kuje srečo svojemu narodu. Napaka pa je bila, da so smatrali srečo naroda za istovetno s srečo stranke ter so torej s tega stališča pravilno sklepali, da mora učiteljstvo služiti stranki, ako hoče služiti narodu. In ravno tako naj se šola poniža na uslužno mesto odvisnosti in zunanjih vplivov, ako hoče biti deležna milosti in pospeševanja vladajočih krogov.

Zato vidite, da se nismo v vseh dolgih letih v listu izogibali nobenemu vprašanju, ki je dvigalo valove bojev v naši javnosti, temveč smo si ogledali vsak pojav in ga ocenili s svojega stanovskega vidika, neprestano poudarjajoč, da je treba neodvisnosti, samostojnosti in stanovske edinosti nam samim, ako hočemo z lastno močjo svoj stan potegniti iz nestanovskih viharjev in v polni meri koristiti narodu kot celoti in sebi kot učiteljstvu svojega naroda. Bili smo skoro neprestano v defenzivi. Razume se, da je mnogokrat dobivala naša odprna sila oblike strasne vneme, ki jo opravičuje bridko žaljena osebna in stanovska čast. Tudi nas niso prijemale z rokavicami!

Čim jasnejše smo kazali na svoje stanovske naloge, ki so zapisane v zakonu, a ki so še iskrenejšje in globlje začrtane v stanovski naši zavednosti, tem jačje so nasprotne in nasprotujoče stranke in struje zabijale v naše telo zagozdo razdora in razcepljenosti, si prisvajale oblast nad nami, izrabljale sramotno gmotno stanje stanu in z morečo silo pritiskale na nas. Najprej doba nemškutarstva ter potem doba strankarskih bojev imata na vesti premnogo nezvestobo v narodnem in stanovskem oziru v vrstah slovenskega učiteljstva! Sila razmer

Zato vidite, da se nismo v vseh dolgih letih v listu izogibali nobenemu vprašanju, ki je dvigalo valove bojev v naši javnosti, temveč smo si ogledali vsak pojav in ga ocenili s svojega stanovskega vidika, neprestano poudarjajoč, da je treba neodvisnosti, samostojnosti in stanovske edinosti nam samim, ako hočemo z lastno močjo svoj stan potegniti iz nestanovskih viharjev in v polni meri koristiti narodu kot celoti in sebi kot učiteljstvu svojega naroda. Bili smo skoro neprestano v defenzivi. Razume se, da je mnogokrat dobivala naša odprna sila oblike strasne vneme, ki jo opravičuje bridko žaljena osebna in stanovska čast. Tudi nas niso prijemale z rokavicami!

Čim jasnejše smo kazali na svoje stanovske naloge, ki so zapisane v zakonu, a ki so še iskrenejšje in globlje začrtane v stanovski naši zavednosti, tem jačje so nasprotne in nasprotujoče stranke in struje zabijale v naše telo zagozdo razdora in razcepljenosti, si prisvajale oblast nad nami, izrabljale sramotno gmotno stanje stanu in z morečo silo pritiskale na nas. Najprej doba nemškutarstva ter potem doba strankarskih bojev imata na vesti premnogo nezvestobo v narodnem in stanovskem oziru v vrstah slovenskega učiteljstva! Sila razmer

Čim jasnejše smo kazali na svoje stanovske naloge, ki so zapisane v zakonu, a ki so še iskrenejšje in globlje začrtane v stanovski naši zavednosti, tem jačje so nasprotne in nasprotujoče stranke in struje zabijale v naše telo zagozdo razdora in razcepljenosti, si prisvajale oblast nad nami, izrabljale sramotno gmotno stanje stanu in z morečo silo pritiskale na nas. Najprej doba nemškutarstva ter potem doba strankarskih bojev imata na vesti premnogo nezvestobo v narodnem in stanovskem oziru v vrstah slovenskega učiteljstva! Sila razmer

1860

1920

je zlomila že mnogoteri značaj, ki je moral po zapovedi samoohrane ukloniti svoj ponos v boju za obstanek. Ne zaničujemo in ne preziramo sirotnikov, saj vemo, da je med težkim najtežje — življenje! Toda razmere in tisti, ki so jih ustvarili in v njih paševali, so vredne obsodbe! Moč nasilnikov je vedno slonela na krivici in grobovih, zato je vselej trajala le toliko časa, dokler se ni resnica in pravica neoskrunjeno zopet dvignila na svoj zmagoviti pohod!

Priznajmo odkritosrčno: ni nemoralnega sredstva od podkupovanja do denunciacije, ki bi ga politikujoča javnost ne uporabila, da nas ugonobi. Resnica pa je, da našega stanu ni uničila doslej nobena sila in ga tudi v bodočnosti ne bo, ker Jugoslavija brez popolnoma samostojnega, moralno in materialno neodvisnega ter stanovsko zavednega in enotno organiziranega učiteljstva ne more živeti in še manj napredovati! Tega se moramo vedno zavedati!

Ne kažemo na nikogar in ne izzivamo rekrimiacij: kar je bilo, vse bodi pozabljeno in odpuščeno! A eno je treba naglasiti!

V sili in potrebi ni „Učiteljski Tovariš“ poznal niti strank niti strankarja, ampak je branil vsakega posameznika iz našega stanu, kadarkoli je pri njem iskal pomoči, ali kadar so ga hoteli nestvarni in sovražni vplivi in pojavi oškodovati na njegovih stanovskih in državljskih pravicah in svoboščinah. Vseh šestdeset let — kakor en sam dan boja pod praporom resnice in pravice! In kdor je sam aktivno deloval v najljutejših časih pri tem živahnem kresanju misli in nazorov sredi borbe za čast in veljavo osebe in celote, ta mora priznati, da ni laži v tej trditvi!

In če smo vedno naglašali pravice, nismo zanemarjali dolžnosti. Pravica je posledica dolžnosti, a dolžnost je sad pravice. Obe pa sta, prav umevani in izvrševani, bistveni in sestavni del stanovske in državljske svobode. Ne priznavamo nikakih privilegijev in izjemnih stališč, temveč hočemo, da vse dobrine, ki jih proizvaja naš stan in z njim združena šola, enakomerno uživa ves narod, kakor je od nekdanj zahteva našega stanu, da bodi on — kakor vsak drugi stan — deležen v neskraven meri vseh dobrin, ki izvirajo iz naroda in države. Demokrati smo! Iz naroda, zanj in zaradi njega! Za domovino! Za Jugoslavijo! Enakopravni med enakopravnimi!

Korist naroda, moč in veličina domovine — to je naša prva in najvišja službena inštanca! Prvi zakon in edina prisega! Ta nas druži vse, ki hočemo biti učitelji svojemu narodu! Vse drugo je postransko in zasebno! In nikoli ne bo čuti resnega in uvaževanja vrednega glasu iz jasne zavesti v težki šoli življenjskih in stanovskih borb izkušane učitelja, da bi bili nestanovski interesi zanj mero-dajnejši, nego pa so naše skupne težnje: Zase vse in v neskraven meri, kar mi gre na temelju zakonjenih in izvrševanih mojih pravic in dolžnosti; za domovino pa to, kar vzmorem in imam najlepšega in najboljšega v svojih nraavnih in stvarnih silah!

Življenje nas je pahnilo v šolo socialnih disciplin, in ker smo nosilci kulture, nas je ta — izhajajoč od nas med široke plasti naroda — izobrazila v pravcu socializma, torej smatram učitelja demokrata za blagovestnika kulturnega socializma, ki se proliva od palače do kočee in naravnava čudoblesko gladino večno gibljivega morja duševnih energij vsega naroda v nazorno sliko našega notranjega bogastva! In če dvignemo te dragocenosti duš kakor zaklade iz pravljicnih devetodeželnih globočin, razmahnemo v narodu vse njegove tvorne sile, da se s poletom njegove nraavnosti dvigne tudi njegova materialna blaginja do neslutene višine! Ker je smoter nad vse vzvišen, morajo biti od njega posvečena sredstva vredna kulturnih ljudi!

Kaj hočem: ali da pade name kletev domovine, ali da poroši moj grob njen blagoslov? Ne, bratje, črva nočem v srce; ampak vanje naj plane vesela in ponosna misel, da je prišla doba, ko moramo in hočemo živeti svojcem, ki so takisto osnova in del velikega Slovanstva! O tem smo sanjali v davnih letih, a ko doraste in dozori sedanji rod, bo živel in deloval v prenovljenem in pomlajenem Slovanstvu, ki mu gradi eksistenčne pravice in pogoje sedanja doba. O tem ni nobenega dvoma. Pa če bi ne bilo ničesar in nikogar, da je moja domovina, to vem in tega se zavedam! In tudi to vem in tudi tega se zavedam, da ravno tako kakor tebe — tudi mene potrebuje domovina, da računa z menoj, da me hoče in mora imeti! Ves svet je zame najprej in samo v mejah Jugoslavije! Iz te javne in nezmotljive zavesti grmi neprestano v vse moje bistvo mogočni glas: Misli in delaj zame! In ko bo delo opravljeno in bo konec tvojemu hi-

ševanju, ukaži tistim, ki ostanejo za teboj: Misli in delaj za domovino! Ne ukazuj samo, ampak vzgajaj! Tako se od te dobe naprej začanja nov rod, ki se mu bosta delo in molitev kot venec žrtvovanja opletala okrog domovine in ki mu bo blaginja domovine smoter dela in namen molitve!

In prepojeni s socialno izobrazbo — mi kulturni ljudje, učitelji demokratskega naroda: bomo li preobličili nraavnih in stvarnih pridobitev zaklepali pred tujim svetom? Človek je človeku brat! Nikogar ne odganjamo od sebe, kdor prihaja s čistimi nameni in s poštenostjo v obeh! Oborožimo se, kakor kdo hoče in more in zna — pa se izkažimo v kulturnem tekmovanju s kulturnimi narodi, je li hoče živeti sosed poleg sosedu ali pa sovrag poleg sovraga!

Toda predvsem: domovino imam; hočem pa imeti vso in neokrnjeno, tudi tisti najdaljnji in zadnji del, koder so se ta čas utaborili ljudje, udarjeni s slepoto in silo nekulturnega imperializma! Najdaljnji in zadnji del? Ne! Ta je mojemu sreju najbližji in najprvi — in tak mora biti vsakemu sreju, ki ga vzgajam in v njem zažigam večno luč domoljubja in človečanstva! —

Taka je moja glasna izpoved današnji dan, ko pišem te vrstice v tvoj spomin, moj ljubi „Tovariš“, ki sva dolgo vrsto let živela tako tesno združena in tako zvesto navezana drug na drugega! Ti veš, da nisem nikoli vsiljeval nikomur svojih misli, pa jih tudi danes ne! Ti veš, moj mili pobratim, da ni nihče zaman potrkal na tvoja vrata, ampak da si vedno gladil in pripravljaj pot našemu združenju in naši bratski stanovski vzajemnosti. Kdor stoji zunaj tvojega kroga, imej svoje prepričanje, svoje nazore, kakor mu jih je dalo življenje! Nihče mu jih ne jemlje, nihče mu jih ne očita! Kar da življenje, je tvoja stalna pridobitev, in moral bi se vzgojiti v senci terorizma, če bi siloma razdiral tvoj notranji svet! Vsak cvet dehti s svojim vonjem in žari v svojih bojah — vsi se pa spletajo v en venec lepote in veličastva! Če pa mi, živi in slabi ljudje, ne moremo biti cvetovi — bodimo možje in bratje, ki se hotoma in zavestno združimo v eno telo, da bomo na njivi, ki je naša skupna last, skupaj orali in kopali v blaginjo svojega stanu — v lepoto in veličastvo domovine!

Tako pa se začanja novo poglavje, ki ga naj opiše drugo pero ob pribodnjem jubileju!

Uredniški programi „Učiteljskega Tovariša“ v dobi šestdesetih let.

Da je „Uč. Tov.“ pazno sledil okolščinam novega časa, je najboljši dokaz njegova redka starost, med slovenskim časopisjem, zakaj prepričani smo, da bi moral „Uč. Tov.“ že davno prenehati ter narediti prostor drugemu listu, če bi ne izpreminjal svojega programa po potrebah in razmerah današnjega časa, ki teži po napredku.

„Uč. Tov.“ l. 1899, št. 1.

Če se ozremo nekoliko v zgodovino „Uč. Tov.“, zapazimo, da je izvrševal svoj program vedno po potrebah časa.

V prvi dobi svojega obstanka se je boril naš list le za narodno šolstvo, kakršno si je želela tedanja konkordatska doba, puščal je pa popolnoma v nemar izboljšanje gnotnega stanja učiteljstva. Zato je imel pa tudi nad polovico naročnikov — duhovnikov, a prav malo učiteljev.

Pozneje je razširil „Uč. Tov.“ svoj program v toliko, da se ni potezal izključno le za šolstvo, kakršno so si želeli duhovski krogi, ampak se je postavil na stališče novega šolskega zakona. S tem korakom je izgubil „Uč. Tov.“ simpatije duhovnikov, pridobil je pa za to več naročnikov med učiteljskim.

Leta 1896 se je pa postavil „Uč. Tov.“ izključno le na učiteljsko stališče, ne oziraje se na druge stanove. To je bil najvažnejši prevrat v „Tovariševem“

življenju. Duhovščina ga je zapustila popolnoma in skoraj bi bilo kmalu po njem, da se ni začelo učiteljstvo ob enajsti uri zavedati.

„Uč. Tov.“ l. 1900, št. 30.

Prvi uredniški program je napisal „Učiteljskemu Tovarišu“ Andrej Praprotnik takoj v prvi številki lista leta 1861. Glasil se je tako-le:

Častiti prijatelji, mili bratje!

Tukaj je naš šolski glasnik „Učiteljski Tovariš“, katerega smo že davno in željno pričakovali. — Obsijalo ga je že zlato solnce novega leta, in srčno želimo, da bi ga tudi obličali ljubeznivi žarki naših bratov, prijateljev in vseh domoljubnih Slovencev! — Rodile so ga okolščine novega časa in bog daj, da bi mu tudi ugodne bile in ga živile! — Nobena vednost ne sega tako globoko v človeško življenje kakor nauk o izrejanju. Šolska odreja stvari po učiteljih naš prihodnji narod, in učiteljska služba postaja tedaj vedno bolj imenitna in težavna. Učenik velikokrat potrebuje, da bi mu kdo svetoval, razjasnjeval in pomagal, pa tudi da bi ga tolažil in spodbujal pri njegovem trdnem delu. Kje bi iskal priden učenik pomoči? Kje drugod, kakor v tem, da se pogovarja s svojimi izkušeni brati in tovariši in da bere dobre spise, kateri mu govore o obdelovanju njegovega obširnega polja in mu kažejo, kako bi lahko svoje učence naravnost in nemudoma vodil do pravega namena in kako bi se sploh obnašal, da bi s časom vedno napredoval in bogatel v svojem dušnem in telesnem stanu.

„Učiteljski Tovariš“ je prevzel to težavno službo, da bo zajemal iz mnogih studencev šolskih izkušenj in potem rosil rodovitne kaplje na naše šolsko polje. Govoril bo:

1. O nametnem in uspešnem obdelovanju šole in odreja, o koristnem ravnanju s šolskimi knjigami, o učiteljskih zborih in sploh o napredovanju šole in učencikov.

2. o cerkvenem in šolskem petju,

3. o učiteljski književnosti in bo tudi prinašal

4. cerkvene in šolske pesmi, kratke povesti za mladost, primerne životopise, zgodovinske in prirodne drobtinice,

5. šolske novice, popise itd., dobra dela domoljubov, izreke in spodbudnice za učnike in mladost,

6. vse, kar bo zadevalo društvo v pomoč učiteljskim vdovam in sirotam na Kranjskem,

7. vse premembe v učiteljskem stanu, izpraznjene službe, imenovanja, prestavljanja itd. in

8. v nemški priligi vse nove postave (ämtliche Erlässe, Normalien), ki učnike in šole v ljubljanski škofiji zadevajo.

Vse to bomo natanko izpolnjevali, ako nam bodo le tudi naši mili bratje, spoštovani šolski prijatelji in domoljubi na Slovenskem pomagali, kar jih zdaj prav lepo in iz globočine svojega srca prosimo. — Za vsako lepo drobtinico bomo zelo, zelo hvaležni: saj vsi vemo, da — „združena moč je zlat obroč“, ki nam stvari in hrani dela naša. Naša prva in zadnja misel pa naj bo: „Vse na slavo Boga in na srečo našemu narodu!“

S takimi kratkimi pa pristranskimi voščili poidi mladi „Učiteljski Tovariš“ po vseh slovenskih selih, pozdravljal vse naše brate učitelje, vse šolske prijatelje in vse mile domoljube, in ljubeznivo se tovarišuj z njimi! Z Bogom!

V Ljubljani, na novega leta dan 1861. Uredništvo.

Matej Močnik ob nastopu svojega uredovanja ni izdal podrobnega programa notranje ureditve „Učiteljskega Tovariša“, pač je izrazil v letniku 1873 svoje načelno stališče. V prvi številki piše pod naslovom „Naša pot“ nastopno: „Navada je, da v novem letu časopisi razkladajo svoje misli, katere jih navdajajo, in

da kažejo pota po katerih bodo hodili. — Hvala Bogu! našemu „Tovarišu“ vsega tega ni treba. Kdor hoče naš list poznati, naj bere vse njegove tečaje, in po tem potu, kakor je „Tovariš“ hodil do sedaj, hodil bode tudi v prihodnje, ker je trdno prepričan, da to je ravna pot proti vrhuncu šolskim namenom. „Tovariš“ živi narodni šoli na verski podlagi in meni, da se ne moti. — — — Da „Tovariš“ živi narodni šoli, tega nam ni treba dokazovati, saj si ljudske šole drugače misli ne more, nego narodne. — — — „Tovarišu“ se rado očita, da ne dela na podlagi šolskih postav ter da ne napreduje z duhom časa, dokazati pa se mu vendar tega ne more, ker že dolgo pred rojstvom nove šolske postave delal je „Tovariš“ za zboljšanje šol in vsikdar resno opazoval trud in pravice ne zahteve sedanjega časa; tudi se je vedno potegoval za to, da naj se učiteljem že skoro zboljša njihov žalostni materialni stan. — — — Za metlo pa „Tovariš“ nikomur ne bode; odvisen bode pa tudi v prihodnje kakor do sedaj — od svojega prepričanja in od svoje vesti. Druga odvisnost mu do sedaj ni bila znana in je tudi v prihodnje poznal ne bode.“

Močnik je naletel med učiteljstvom na odpor in že po prvem letu uredovanja, koncem leta 1873, se je moral braniti: „Tudi prihodnje leto misli „Tov.“ nadaljevati svojo trnjevo pot. — — — Od leta 1869. ko smo dobili nove šolske postave, so se učitelji začeli gibati, premikati in preseljevati ter se še do sedaj niso upokojili. — V takih okolščinah, v tako nemirnih časih uredovati šolski list je silno težavno. Ako se enim prikupimo, zamerimo se drugim; ako se vsem hočemo prikupiti, pa nikomur ne vstrežemo. — — — Dvanajst let je bil „Tov.“ edini šolski list na Kranjskem; budil in vnel ter združeval je učitelje. — A to nekaterim ni bilo všeč, razrušiti so hoteli slovo učiteljsko, podreti z enim hipom, kar smo v 12 letih postavili. Tudi slovenskim bratom nismo

je zlomila že mnogoteri značaj, ki je moral po zapovedi samoohrane ukloniti svoj ponos v boju za obstanek. Ne zaničujemo in ne preziramo sirotnikov, saj vemo, da je med težkim najtežje — življenje! Toda razmere in tisti, ki so jih ustvarili in v njih paševali, so vredne obsodbe! Moč nasilnikov je vedno slonela na krivici in grobovih, zato je vselej trajala le toliko časa, dokler se ni resnica in pravica neoskrunjeno zopet dvignila na svoj zmagoviti pohod!

Priznajmo odkritosrčno: ni nemoralnega sredstva od podkupovanja do denunciacije, ki bi ga politikujoča javnost ne uporabila, da nas ugonobi. Resnica pa je, da našega stanu ni uničila doslej nobena sila in ga tudi v bodočnosti ne bo, ker Jugoslavija brez popolnoma samostojnega, moralno in materialno neodvisnega ter stanovsko zavednega in enotno organiziranega učiteljstva ne more živeti in še manj napredovati! Tega se moramo vedno zavedati!

Ne kažemo na nikogar in ne izzivamo rekrimiacij: kar je bilo, vse bodi pozabljeno in odpuščeno! A eno je treba naglasiti!

V sili in potrebi ni „Učiteljski Tovariš“ poznal niti strank niti strankarja, ampak je branil vsakega posameznika iz našega stanu, kadarkoli je pri njem iskal pomoči, ali kadar so ga hoteli nestvarni in sovražni vplivi in pojavi oškodovati na njegovih stanovskih in državljskih pravicah in svoboščinah. Vseh šestdeset let — kakor en sam dan boja pod praporom resnice in pravice! In kdor je sam aktivno deloval v najljutejših časih pri tem živahnem kresanju misli in nazorov sredi borbe za čast in veljavo osebe in celote, ta mora priznati, da ni laži v tej trditvi!

In če smo vedno naglašali pravice, nismo zamenjali dolžnosti. Pravica je posledica dolžnosti, a dolžnost je sad pravice. Obe pa sta, prav umevani in izvrševani, bistveni in sestavni del stanovske in državljske svobode. Ne priznavamo nikakih privilegijev in izjemnih stališč, temveč hočemo, da vse dobrine, ki jih proizvaja naš stan in z njim združena šola, enakomerno uživa ves narod, kakor je od nekdanj zahteva našega stanu, da bodi on — kakor vsak drugi stan — deležen v neskraven meri vseh dobrin, ki izvirajo iz naroda in države. Demokrati smo! Iz naroda, zanj in zaradi njega! Za domovino! Za Jugoslavijo! Enakopravni med enakopravnimi!

Korist naroda, moč in veličina domovine — to je naša prva in najvišja službena inštanca! Prvi zakon in edina prisega! Ta nas druži vse, ki hočemo biti učitelji svojemu narodu! Vse drugo je postransko in zasebno! In nikoli ne bo čuti resnega in uvaževanja vrednega glasu iz jasne zavesti v težki šoli življenjskih in stanovskih borb izkušane učitelja, da bi bili nestanovski interesi zanj mero-dajnejši, nego pa so naše skupne težnje: Zase vse in v neskraven meri, kar mi gre na temelju zakonjenih in izvrševanih mojih pravic in dolžnosti; za domovino pa to, kar vzmorem in imam najlepšega in najboljšega v svojih nraavnih in stvarnih silah!

Življenje nas je pahnilo v šolo socialnih disciplin, in ker smo nosilci kulture, nas je ta — izhajajoč od nas med široke plasti naroda — izobrazila v pravcu socializma, torej smatram učitelja demokrata za blagovestnika kulturnega socializma, ki se proliva od palače do kočee in naravnava čudoblesko gladino večno gibljivega morja duševnih energij vsega naroda v nazorno sliko našega notranjega bogastva! In če dvignemo te dragocenosti duš kakor zaklade iz pravljicnih devetodeželnih globočin, razmahnemo v narodu vse njegove tvorne sile, da se s poletom njegove nraavnosti dvigne tudi njegova materialna blaginja do neslutene višine! Ker je smoter nad vse vzvišen, morajo biti od njega posvečena sredstva vredna kulturnih ljudi!

Kaj hočem: ali da pade name kletev domovine, ali da poroši moj grob njen blagoslov? Ne, bratje, črva nočem v srce; ampak vanje naj plane vesela in ponosna misel, da je prišla doba, ko moramo in hočemo živeti svojcem, ki so takisto osnova in del velikega Slovanstva! O tem smo sanjali v davnih letih, a ko doraste in dozori sedanji rod, bo živel in deloval v prenovljenem in pomlajenem Slovanstvu, ki mu gradi eksistenčne pravice in pogoje sedanja doba. O tem ni nobenega dvoma. Pa če bi ne bilo ničesar in nikogar, da je moja domovina, to vem in tega se zavedam! In tudi to vem in tudi tega se zavedam, da ravno tako kakor tebe — tudi mene potrebuje domovina, da računa z menoj, da me hoče in mora imeti! Ves svet je zame najprej in samo v mejah Jugoslavije! Iz te javne in nezmotljive zavesti grmi neprestano v vse moje bistvo mogočni glas: Misli in delaj zame! In ko bo delo opravljeno in bo konec tvojemu hi-

ševanju, ukaži tistim, ki ostanejo za teboj: Misli in delaj za domovino! Ne ukazuj samo, ampak vzgajaj! Tako se od te dobe naprej začanja nov rod, ki se mu bosta delo in molitev kot venec žrtvovanja opletala okrog domovine in ki mu bo blaginja domovine smoter dela in namen molitve!

In prepojeni s socialno izobrazbo — mi kulturni ljudje, učitelji demokratskega naroda: bomo li preobličili nraavnih in stvarnih pridobitev zaklepali pred tujim svetom? Človek je človeku brat! Nikogar ne odganjamo od sebe, kdor prihaja s čistimi nameni in s poštenostjo v obeh! Oborožimo se, kakor kdo hoče in more in zna — pa se izkažimo v kulturnem tekmovanju s kulturnimi narodi, je li hoče živeti sosed poleg sosedu ali pa sovrag poleg sovraga!

Toda predvsem: domovino imam; hočem pa imeti vso in neokrnjeno, tudi tisti najdaljnji in zadnji del, koder so se ta čas utaborili ljudje, udarjeni s slepoto in silo nekulturnega imperializma! Najdaljnji in zadnji del? Ne! Ta je mojemu sreću najbližji in najprvi — in tak mora biti vsakemu sreću, ki ga vzgajam in v njem zažigam večno luč domoljubja in človečanstva! —

Taka je moja glasna izpoved današnji dan, ko pišem te vrstice v tvoj spomin, moj ljubi „Tovariš“, ki sva dolgo vrsto let živela tako tesno združena in tako zvesto navezana drug na drugega! Ti veš, da nisem nikoli vsiljeval nikomur svojih misli, pa jih tudi danes ne! Ti veš, moj mili pobratim, da ni nihče zaman potrkal na tvoja vrata, ampak da si vedno gladil in pripravljaj pot našemu združenju in naši bratski stanovski vzajemnosti. Kdor stoji zunaj tvojega kroga, imej svoje prepričanje, svoje nazore, kakor mu jih je dalo življenje! Nihče mu jih ne jemlje, nihče mu jih ne očita! Kar da življenje, je tvoja stalna pridobitev, in moral bi se vzgojiti v senci terorizma, če bi siloma razdiral tvoj notranji svet! Vsak cvet dehti s svojim vonjem in žari v svojih bojah — vsi se pa spletajo v en venec lepote in veličastva! Če pa mi, živi in slabi ljudje, ne moremo biti cvetovi — bodimo možje in bratje, ki se hotoma in zavestno združimo v eno telo, da bomo na njivi, ki je naša skupna last, skupaj orali in kopali v blaginjo svojega stanu — v lepoto in veličastvo domovine!

Tako pa se začanja novo poglavje, ki ga naj opiše drugo pero ob pribodnjem jubileju!

Uredniški programi „Učiteljskega Tovariša“ v dobi šestdesetih let.

Da je „Uč. Tov.“ pazno sledil okolščinam novega časa, je najboljši dokaz njegova redka starost, med slovenskim časopisjem, zakaj prepričani smo, da bi moral „Uč. Tov.“ že davno prenehati ter narediti prostor drugemu listu, če bi ne izpreminjal svojega programa po potrebah in razmerah današnjega časa, ki teži po napredku.

„Uč. Tov.“ I. 1899, št. 1.

Če se ozremo nekoliko v zgodovino „Uč. Tov.“, zapazimo, da je izvrševal svoj program vedno po potrebah časa.

V prvi dobi svojega obstanka se je boril naš list le za narodno šolstvo, kakršno si je želela tedanja konkordatska doba, puščal je pa popolnoma v nemar izboljšanje gnotnega stanja učiteljstva. Zato je imel pa tudi nad polovico naročnikov — duhovnikov, a prav malo učiteljev.

Pozneje je razširil „Uč. Tov.“ svoj program v toliko, da se ni potezal izključno le za šolstvo, kakršno so si želeli duhovski krogi, ampak se je postavil na stališče novega šolskega zakona. S tem korakom je izgubil „Uč. Tov.“ simpatije duhovnikov, pridobil je pa za to več naročnikov med učiteljstvom.

Leta 1896 se je pa postavil „Uč. Tov.“ izključno le na učiteljsko stališče, ne ozira se na druge stanove. To je bil najvažnejši prevrat v „Tovariševem“

življenju. Duhovščina ga je zapustila popolnoma in skoraj bi bilo kmalu po njem, da se ni začelo učiteljstvo ob enajsti uri zavedati.

„Uč. Tov.“ I. 1900, št. 30.

Prvi uredniški program je napisal „Učiteljskemu Tovarišu“ Andrej Praprotnik takoj v prvi številki lista leta 1861. Glasil se je tako-le:

Častiti prijatelji, mili bratje!

Tukaj je naš šolski glasnik „Učiteljski Tovariš“, katerega smo že davno in željno pričakovali. — Obsijalo ga je že zlato solnce novega leta, in srčno želimo, da bi ga tudi obličali ljubeznivi žarki naših bratov, prijateljev in vseh domoljubnih Slovencev! — Rodile so ga okolščine novega časa in bog daj, da bi mu tudi ugodne bile in ga živile! — Nobena vednost ne sega tako globoko v človeško življenje kakor nauk o izrejanju. Šolska odreja stvari po učiteljih naš prihodnji narod, in učiteljska služba postaja tedaj vedno bolj imenitna in težavna. Učenik velikokrat potrebuje, da bi mu kdo svetoval, razjasnjeval in pomagal, pa tudi da bi ga tolažil in spodbujal pri njegovem trdnem delu. Kje bi iskal priden učenik pomoči? Kje drugod, kakor v tem, da se pogovarja s svojimi izkušeni brati in tovariši in da bere dobre spise, kateri mu govore o obdelovanju njegovega obširnega polja in mu kažejo, kako bi lahko svoje učence naravnost in nemudoma vodil do pravega namena in kako bi se sploh obnašal, da bi s časom vedno napredoval in bogatel v svojem dušnem in telesnem stanu.

„Učiteljski Tovariš“ je prevzel to težavno službo, da bo zaimel iz mnogih študentov šolskih izkušenj in potem rosil rodovitne kaplje na naše šolsko polje. Govoril bo:

1. O nametnem in uspešnem obdelovanju šole in odreja, o koristnem ravnanju s šolskimi knjigami, o učiteljskih zborih in sploh o napredovanju šole in učencikov.

2. o cerkvenem in šolskem petju,

3. o učiteljski književnosti in bo tudi prinašal

4. cerkvene in šolske pesmi, kratke povesti za mladost, primerne životopise, zgodovinske in prirodne drobtinice,

5. šolske novice, popise itd., dobra dela domoljubov, izreke in spodbudnice za učnike in mladost,

6. vse, kar bo zadevalo društvo v pomoč učiteljskim vdovam in sirotam na Kranjskem,

7. vse premembe v učiteljskem stanu, izpraznjene službe, imenovanja, prestavljanja itd. in

8. v nemški priligi vse nove postave (ämtliche Erlässe, Normalien), ki učnike in šole v ljubljanski škofiji zadevajo.

Vse to bomo natanko izpolnjevali, ako nam bodo le tudi naši mili bratje, spoštovani šolski prijatelji in domoljubi na Slovenskem pomagali, kar jih zdaj prav lepo in iz globočine svojega srca prosimo. — Za vsako lepo drobtinico bomo zelo, zelo hvaležni: saj vsi vemo, da — združena moč je zlat obroč, ki nam stvari in hrani dela naša. Naša prva in zadnja misel pa naj bo: „Vse na slavo Boga in na srečo našemu narodu!“

S takimi kratkimi pa pristrčnimi voščili poidi mladi „Učiteljski Tovariš“ po vseh slovenskih selih, pozdravljal vse naše brate učitelje, vse šolske prijatelje in vse mile domoljube, in ljubeznivo se tovarišuj z njimi! Z Bogom!

V Ljubljani, na novega leta dan 1861. Uredništvo.

Matej Močnik ob nastopu svojega uredovanja ni izdal podrobnega programa notranje ureditve „Učiteljskega Tovariša“, pač je izrazil v letniku 1873 svoje načelno stališče. V prvi številki piše pod naslovom „Naša pot“ nastopno: „Navada je, da v novem letu časopisi razkladajo svoje misli, katere jih navdajajo, in

da kažejo pota po katerih bodo hodili. — Hvala Bogu! našemu „Tovarišu“ vsega tega ni treba. Kdor hoče naš list poznati, naj bere vse njegove tečaje, in po tem potu, kakor je „Tovariš“ hodil do sedaj, hodil bode tudi v prihodnje, ker je trdno prepričan, da to je ravna pot proti vrhuncu šolskim namenom. „Tovariš“ živi narodni šoli na verski podlagi in meni, da se ne moti. — — — Da „Tovariš“ živi narodni šoli, tega nam ni treba dokazovati, saj si ljudske šole drugače misli ne more, nego narodne. — — — „Tovarišu“ se rado očita, da ne dela na podlagi šolskih postav ter da ne napreduje z duhom časa, dokazati pa se mu vendar tega ne more, ker že dolgo pred rojstvom nove šolske postave delal je „Tovariš“ za zboljšanje šol in vsikdar resno opazoval trud in pravice ne zahteve sedanjega časa; tudi se je vedno potegoval za to, da naj se učiteljem že skoro zboljša njihov žalostni materialni stan. — — — Za metlo pa „Tovariš“ nikomur ne bode; odvisen bode pa tudi v prihodnje kakor do sedaj — od svojega prepričanja in od svoje vesti. Druga odvisnost mu do sedaj ni bila znana in je tudi v prihodnje poznal ne bode.“

Močnik je naletel med učiteljstvom na odpor in že po prvem letu uredovanja, koncem leta 1873, se je moral braniti: „Tudi prihodnje leto misli „Tov.“ nadaljevati svojo trnjevo pot. — — — Od leta 1869. ko smo dobili nove šolske postave, so se učitelji začeli gibati, premikati in preseljevati ter se še do sedaj niso upokojili. — V takih okolščinah, v tako nemirnih časih uredovati šolski list je silno težavno. Ako se enim prikupimo, zamerimo se drugim; ako se vsem hočemo prikupiti, pa nikomur ne vstrežemo. — — — Dvanajst let je bil „Tov.“ edini šolski list na Kranjskem; budil in vnel ter združeval je učitelje. — A to nekaterim ni bilo všeč, razrušiti so hoteli slovo učiteljsko, podreti z enim hipom, kar smo v 12 letih postavili. Tudi slovenskim bratom nismo

vstregli, bili smo jim preveč klerikalni, ker smo zagovarjali versko in krščansko odgojo. — — — In v tem vprašanju pa kakor šolski list ne bo sezal v prepire, kateri nastajajo med duhovniki in učitelji zavoljo manj važnih reči. — — — Slovenskim šolam je pač več koristno, ako jim prinašamo šolskega blaga v domačem jeziku tudi v pičli meri, kakor bi jim kazali bogate tuje izdelke. — — — To so bila od nekdaj naša načela in tembolj so sedaj, ko se ljudje semintja begajo in drug zoper drugega hujskajo, da bi človek res poslednjič ne vedel, kaj bi, kaj bi ne! — — — Dosihamal, pa posebno v najnovejših časih, 'Tovariš' svojemu uredniku ni drugega koristil, nego da mu je pridobil nekoliko 'pridevkov'. — — — Pa to podpisane ne plaši; če hoče poizkusiti za naprej, ker je založnik blage volje obljubil še prevzeti založništvo.

Med učiteljstvom Močnikov program in njegovo stališče nista našla mnogo zaslombe. Že leta 1879 prizna Močnik sam to v prvi številki, kjer pravi: „Listi se imenujejo glasilo 'stranke', ako pa stranka preneha in izpremeni svoja načela, listi ali nehajo ali plašč po vetru obračajo. Stranka, ki je zastopa naš list, mnogobrojna ni, a živi pa še.“

Proti „Učiteljskemu Tovarišu“ so se ustanovili razni šolski listi, in Močnik piše o tem v 24. številki leti 1879: „Sedaj dobimo novih, celo slovenskih šolskih listov na izbiranje. — — — Zaupanje v božjo pomoč ter nanašanje se na skušeno domoljublje, utrjeno znanost teh sodelavcev, podvrže se podpisani (Močnik) zopet težavnemu, toda potrebnemu poslu, namreč uredovanju slovenskega šolskega časopisa v konservativnem duhu.“

Dosedaj je bil „Učit. Tov.“ neodvisen šolski list. S tem letom je postal društveno glasilo „Slov. učit. društva v Ljubljani“ in je moral zastopati v prvi vrsti smer društva.

Andrej Žumer je priobčil svoj uredniški program v 1. številki „Učiteljskega Tovariša“ leta 1890. Pod naslovom „Čestitim svojim podpornikom in prijateljem“ pravi med drugim:

V dosegu svojih namer bo „Učiteljski Tovariš“ odslej:

1. Priobčeval uvodne članke o stvarih, ki so v zvezi z napredkom ljudskega šolstva in v dotiki z izboljšanjem duševnega in gmotnega stanja in ugleda našega ljudskošolskega učiteljstva; razprave pedagogično-didaktične vsebine; članke o metodičnem obravnavanju ljudskošolskih predmetov; poučila o uradnem poslovanju šolskih voditeljev in učiteljev sploh. Znanstvene razprave bo priobčeval le tedaj, če so v zvezi z ljudskim šolstvom in njegova učiteljstvom.

2. Skrbel bo za pravilno objavo novih šolskih zakonov, dalje za objavo raznih ukazov in razpisov c. kr. šolskih oblastev. Kadar nanese potreba, pojasnjeval bo take zakone in ukaze s posebnimi članki.

3. V raznih dopisih bo podajal verno sliko o življenju in delovanju na ljudskošolskem polju po vseh pokrajinah naše domovine. Zlasti bo obračal svojo pažnjo na vsestranski razvoj učiteljskih društev.

4. V književnem obzorju bo na kratko ocenjeval knjige in razprave, katere zanimajo našo ljudsko šolo ali učiteljstvo.

5. V svojem „Vestniku“ bo razglašal vse osebne premembe v našem učiteljstvu ter objavljaj razne novice in raznoterosti iz domačega in tujega šolstva.

6. Na zadnji strani bo tiskal tudi vse uradne razpise izpraznjenih služb, kateri se mu dajo pravočasno na znanje.

To je ob kratkem naš program! Tega hočemo izvrševati z mirno, stvarno pisavo in z objektivno sodbo. Za osebne prepire in polemike ni prostora v našem listu! Nobene osebe, nobenega stanu ne bo izzival, toda odločno branil na podstavu obstoječih šolskih zakonov napredek našega šolstva in ugled našega učiteljstva.

V prvi vrsti vabimo drage svoje učiteljske sodruge in tudi slovenske učiteljice, da nas podpirajo vsak po svoji moči; saj je njim list v prvi vrsti namenjen.

Vabimo pa tudi vse druge omikane stanovce, katerih je skrb in briga za napredek narodnega našega šolstva, da nas podpirajo z obilno naročbo.

V Ljubljani, 18. grudnia 1889.

V naslednjih letih ni prinesel „Tov.“ izrečnega programa, temveč je svojo smer označeval le v novoletnih številkah in deloma ob koncu leta. Že v tej dobi se je razvil po vsebinski popolnoma v stanovsko-politiški list. V tem času se je preosnovala Zaveza slovenskih učiteljskih društev v Zavezo jugoslovanskih učiteljskih društev. „Učit. Tovariš“ je postal neglasilo in se izpremenil v stanovsko-politiški list tudi oficijalno.

V tem zmislu prinaša tudi v 1. številki 1900 programatičen članek pod naslovom „Naš program“ izpod peresa tedanjih urednikov Jakoba Dimnika in Engelberta Gangla, ki se deloma glasi:

„Učit. Tov.“ bo zastopal interese avstr. jugoslovanskega učiteljstva; zavoljo tega bo pa tudi objavljaj spise v slovenskem in hrvatskem jeziku. S tem uresničimo in oživotvorimo oni prekrasni ideal, ki navdušuje vsakega pravega Slovana — namreč združenje in približanje južnoslovanskega avstrijskega naroda.

A preidimo k podrobnemu programu „Učit. Tov.“:

1. „Učit. Tov.“ bo objavljaj uvodne članke, tičočee se strogo šolsko-politiških dnevnih vprašanj, n. pr. o napredku učiteljstva in šol, o boju za šolo, o stališču šol in učiteljstva, o organizaciji, o nadaljnji njegovi izobrazbi itd. — — — pa ne samo kranjskega, štajerskega, primorskega ali goriškega, temveč tudi hrvatskega, dalje slovenskega ter sploh vesoljnega učiteljstva. S tem upamo koristiti učiteljstvu, zastopanim v naši Zavezi, da mu ne bo potreba naročati še kopice raznih nemških učiteljskih listov.

2. Prinašal bo odredbe raznih šolskih oblasti s primerno kritiko — ako bo treba — da oblastva zvedo, kako je učiteljstvo zadovoljno s njimi; zakaj to je potrebno, ker mnogokrat se kak ukaz jako lepo čita na papirju, a drugače izvršuje v praksi.

Zavoljo tega prosimo vse svoje somišljenike, da nam takoj javijo vse one odredbe, ki jih izdajo posamezni deželni, okrajni in krajni šolski sveti, zakaj le na ta način nam bo mogoče vzdržati to rubriko lista na površnji časovnega toka.

3. Dalje bo list prinašal kratke društvene dopise. V tem slučaju prosimo prav lepo vse načelnike okrajnih učiteljskih društev, da nam kratko in pravočasno poročajo o vsakem zborovanju društva, ker le na ta način bomo dobili pravo sliko o učiteljskih zborovanjih. Pripomnimo, da naj se pri teh poročilih opušča vse ono, kar ni stvarnega, kar je o s e b n e g a — — — to naj se doma pravna — in opusti naj se tudi vse ono „nepotrebno zažiganje kadila“, zakaj dobra stvar se sama hvali.

V tem delu se bo tudi objavljaj nekak pregled učiteljskega gibanja drugih neslovanskih dežel, oziroma držav. Za to smo pridobili že nekaj vrlih sotrudnikov.

4. Objavljaj bo „Učit. Tov.“ dalje kratke posnetke državnega zbora — avstrijskega v prvi, raznih drugih držav v drugi vrsti — o šolskih debatah.

5. Obelodanjal bo list slednjič vse razpise učiteljskih služb avstr.-slovanskojužnega ozemlja.

6. „Listek“ se bo polnil z razno drobnjavo učiteljskega duševnega dela in prinašal bo tudi potrebno duhovite članke in kritike naših neprijateljev v našo zabavo.

7. Zavitek bo prinašal zahvale, imenik raznih darovalcev za konvikti, za to in ono ustanovo in razna oznanila.

To je ob kratkem naš program.

Veliki preobrati, ki so na obzorju, postavljajo tudi nas pred novo stališče in provzročajo neobhodno revizijo in razširjanje naših programov v samem temelju naših načel, stopajo pred nas sigurno, kakor tudi mogočno pod vplivom svetovnega preobrata idej in temeljev družbe. Naša nacionalna stremeljenja imajo smisla samo še z ozirom na notranjo konsolidacijo in na zunanje z ozirom na one dele šolstva, učiteljstva in naroda, ki nam je ostal odtrgan od našega glavnega in samostojnega dela naroda.

Najmarkantnejši potezi bodočnosti sta socializacija in demokratizacija bodoče družbe in vsega družabnega življenja. Socializirati se mora vse naše šolstvo do najvišjega in demokratizirati se morajo vse šolske korporacije in uprava, vse naše stanovsko življenje; tako da bo zasnovana naša šolska uprava na najširših temeljih demokratije.

Individualizem se mora umakniti socializmu: plod prvega — liberalna načela — ki so vladala v preteklosti, so bila le prehodna doba v vzgoji človeštva, ki se morajo umakniti zmagujočim načelom socializma; aristokracija mora priznati vodilno silo premočji — demokratizmu. Kdor noče — pade!

Naš najnevarnejši nasprotnik je oni, ki se danes odeva s plaščem demokratizma in skriva jedro svojega pravega naziranja in ki odeva le našo šolsko upravo in stanovsko-pravno razmerje s plaščem demokratizma, v bistvu pa pušča obliko neizpremenjeno od prejšnjih časov. Demokratiji odgovarjajoča bo naša šolska uprava šele tedaj, kadar se bo v vseh šolskih korporacijah zrcalila res prava volja in misel staršev, ki pošiljajo otroke v šolo, in pravi izraz misli učiteljstva, ki deco vzgaja. Avtonomija šolstva je pri nas

še ideal, ki zahteva do izvedbe še mnogo bojev!

Demokratizacija in avtonomija šolstva bo izvedena šele tedaj, ko bodo vsi predstojniki šolskih zastopov izraz volje prebivalstva — voljeni močje, in vsi predstojniki učiteljstva od njega samega izbrani in postavljeni močje, ter zastopniki interesiranih skupin v šolskih korporacijah enako vsem drugim izbrani in izvoljeni na podlagi splošne in enake volilne pravice v vse zakonodajne in avtonomne šolske zastoje.

Učiteljstvo lahko mirno gleda na nove zmagovalne ideje in jih pozdravlja kot zaželjene znake nove dobe, ker z njimi nima ničesar izgubiti!

Novi preobrati družbe se bolj krijejo s stremeljmi učiteljstva, kakor so se krila z njega dosedanjimi poti, po katerih je bilo učiteljstvo prisiljeno hoditi, a ni hodilo iz prepričanja do prave stanovske politike.

Mesto učiteljstva že davno ni bilo več med načeli, za katerih praporom je hodilo; njega notranje prepričanje se že davno ni ne v mislih in ne v delu skladalo s temi načeli; po svojem poklicu so že stremljenja druga, pota in delo je paralelno s proletariatom in tudi smoter je isti: boj za materialno in pravno politiko svojega stanu. Mesto učiteljstva je bilo že davno med proletariatom!

Razrednega boja se nismo dovoljno zavedali in ni bilo zadostne razredne zavesti med nami, zato toliko zmot v naši preteklosti! In že kot stan se lahko v celoti prištevamo eni razredni skupini socialnega razredovanja človeške družbe, in ta se zove: proletariati! Naše delo in borba je z njim enaka in smoter skupen!

Naš smoter je šola, odgovarjajoča socialnemu razvijanju človeštva in potom nje preustroj družbe v socialističnem duhu na podlagi modernih nazorov vede; naš boj je odgovarjajoče zadostno gmotno in pravno stanje, ki nam naj ga da nova družba. To, kar nam ni dala in pripoznala na dosedaj vladajočih temeljih zasnovana ta in druga družba, naj nam pripozna nova družba na podlagi načela socialne pravičnosti in eksistenčnega prava, odgovarjajočega važnosti socialnega dela in socialni stopnji učiteljstva.

Duševno in telesno delo se tudi združujeta v pojmu — proletariati, v kateri pojmu sodi že po svoji družabni poziciji in delu tudi učiteljstvo; evolucijski preobrat družbe potom šole, ki vodi do revolucije nazorov, in revolucijski preobrat družbe potom bojev za obstanek proti izkoriščajočemu kapitalizmu so le različna pota k istim smotrom.

Dosedanja družba, ki se izkuša zopet konsolidirati v stare oblike absolutizma in birokratizma, se mora razbiti, ker je krivična in nasprotujoča pravim načelom demokracije — bodočnost mora biti zasnovana na ravnopravnosti vseh članov družbe in na najširši podlagi izraza volje prizadetih slojev.

Evolucija, ki je hodila svojo naravno pot razvoja tudi v zgodovinskih fazah psihe učiteljskega stanu, se je vselej zrcalila v glasilu učiteljstva. S premembami uredništva je zvezan vedno tok časa in novo razdobje. Razvoj učiteljskega stanu, njega emancipacija in samoosvojitve ni še dovršena in je še vedno v razvoju. Tako vidimo tudi glavno nalogo „Učit. Tov.“, da zasleduje na svetovnem pozorišču ti glavni smeri gibanja med učiteljstvom drugih narodov in držav ter nam služi v tem pogledu kot informativen list. S tem se približujemo tisti toliko obsojani internacionali proletariata z ozirom na strokovno gibanje, postavljamo se popolnoma na materialistiško stališče, ker smo prepričanja, da le s trdnim in dobro situiranim učiteljstvom bo trdna in dobra šola!

Kakor se posamezne stroke proletariata vežejo in svetovno zasleduje gibanje svoje stroke pri drugih narodih, tako mora tudi učiteljstvo internacionalno zasledovati gibanje stanu in stroke pri tujih narodih in v tujih državah. Enega nasprotnika pa imamo skupnega s svetovnim proletariatom učiteljstva — to je izkoriščajoči kapitalizem, pa najsi ima to ali ono obliko!

Temu glavnemu načelu so podvrženi vsi drugi smotri bodočnosti, držeč se tudi pri tem razvoje teorije: nič ni stalnega, vse se razvija in je dobro le toliko časa, dokler se ne preživi, potem je novo dobro toliko časa, da v razvoju ne propade.

Ivan Dimnik.

Naši šolski in stanovski listi v zgodovini slovenskega časnikarstva.

Francoski prevrat je rodil slovenske novinarstvo.

Izmed slovenskih listov, ki so se rodili v prvi dobi slovenske žurnalistike, je „Učiteljski Tovariš“ najstarejši slovenski list. Ni sicer politični list, ni dnevnik, to-

da izmed strokovnih listov mu mora tudi javnost priznati odlično mesto med novinarji. Od njega je bilo zavisno važno gibanje v narodu.

Novine, ki so bile starejše od „Učiteljskega Tovariša“, so iz tega ali onega vzroka propadle. Kaj se pa pravi jih vzdržati v tedanjih razmerah, se zaveza lahko le oni, ki se živijo v tedanje razmere. Jako slabe poštno razmere; malo ljudi je znalo tedaj čitati, slovenski narod je bil političsko še nezrel in gospodarsko slab in odvisen, tiskovna svoboda je bila ovirana, državni birokratizem in vladni absolutizem sta dušila vsako svobodnejše gibanje in vsak razvoj, državni bankerot in slične ovire so napravljale položaj tak, da je bila umetnost ustanoviti in vzdržati kak slovenski listi v tedanji dobi.

Slov. časopisi pred „Učit. Tov.“

Slovenski listi, ki so izhajali pred „Učiteljskim Tovarišem“, so nastopni:

Vodnik je leta 1797. izdal prvi slovenski časopis „Ljubljanske novice od vseh krajev celiga sveta“. Tem so sledile Bleiweisove „Novice“, ki jih je pričel izdajati leta 1843. Leta 1848. je v Celju pričel izhajati listiški časopis „Slovenske novine“ in kmalu na to je v istem letu izšel „Vedež“, časopis za mladost. Leta 1849. je izšel „Pravi Slovenec“, list, ki je prinašal kratkočasno in leposlovno berivo in izhajal do leta 1850. Leta 1848. je pričel izhajati tudi glasilo slovenskega društva v Ljubljani pod imenom „Slovenija“, ki je izhajalo do leta 1850. V nadomestilo je pričel izhajati leta 1850. „Ljubljanski časnik“. Leta 1848. je izšla tudi „Zgodnja Danica“ in pozneje „Naprejš“. Kot politični list so pričele izhajati tudi „Celjske novine“. Posebno zanimivo je bilo leto 1850. za naše novinarstvo. V tem letu smo dobili prvi slovenski uradni list „Ljubljanski časnik“, ki je izhajal po dvakrat v tednu. Istega leta je izšel hrvatsko-slovenski časopis „Jadranski Slavjan“ v Ljubljani kot glasilo slovenskega društva v Trstu in v Celovcu „Slovenska bčela“ (1850.—1853.), ki je sledila „Slovenski čbelici“ v Celju. Nato se je pričela doba, ki je zamorila vse slovenske liste z malo izjemami.

Prvi šolski list „Šolski prijatelj“.

V tem času smo dobili v Celovcu nov list „Šolski prijatelj“, ki že po svojem imenu izključuje politiko iz svojih predalov. Urejeval ga je tedanji pozumni starosta koroških Slovencev, glasoviti Andrej Einspieler. List je skrbel za potrebe slovenskih šol in slovenske mladine ter je prinašal obilo poučno-zabavnega berila. Izhajal je do leta 1855., v katerem se je njegov urednik poprijel drugega dela ter svoje plodove jel prijavljati v novem listu „Slovenskem prijatelju“, cerkvenem listu. Leta 1854. je jel izhajati prvi slovenski lepoznanški list „Glasnik“.

S tem smo našli na brže vse slovenske liste, ki so izhajali pred „Učiteljskim Tovarišem“ v slovenski besedi; našli smo vse slovenske časnike, ki so za dobo vladnega absolutizma (1852.—1860.) in še mnogo let naselej, za dobe Schmerlingove ustave (do 1865.), izhajali v slovenski besedi.

Sedemnajst novin vsegavkup, ki jih pa že danes ni več med slovenskimi časniki.

Ustanovitev „Učiteljskega Tovariša“.

Za „Šolskim prijateljem“ se je še bolj čutila potreba šolskega lista, ki bi se zanimal za napredek slovenskega šolstva. In dobili smo ga, ki ga imamo še danes. Zgodovinar piše v brošurici „Časnikarstvo in naši časniki“ to-le: „Le ljudski učitelji so se bili precej po oklicani ustanovi toliko oživeli, da so že leta 1861. v našem mestu, v glavni budoče Slovenije, ustanovili poseben didaktičen list „Učiteljski Tovariš“. Ta naučni list je izhajal precej sprva po dvakrat v mesecu.“

Mnogo je časopisje pridobilo tudi po političnih bolih, ki so se sedaj pa sedaj začeli med raznimi strankami. Ali je potreba omeniti Staroslovence, ki so se zagnali v strastni boj z Mladoslavenci? V tem boju sta se obe stranki posluževali starih časopisov ali sta si pa snovali nove, ki so imeli oznanlevati in razširjati izključno nju strankarska načela. Na razvitek teh strank in njih časopisov so nekoliko vplivali znani zakoni od meseca maja, ki so na cerkveno-političnem polju

* Glej pri vsej razpravi in citatih „Časnikarstvo in naši časniki“ — 1884.